

FARG‘ONA VODIYSIDA URBANISTIK JARAYONLARNING SHAKLLANISHI VA HUDUDIIY RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI.

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM,

FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

FARG‘ONA DAVLAT UNIVERSITETI TABIIY FANLAR FAKULTETI

GEOGRAFIYA KAFEDRASI

Geografiya mutaxassisligi 1-kurs magistranti

Ahmadaliyev. Y.I. geografiya fanlari doktori, professor

Akbarova Zuhraxon Azimjon qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Farg‘ona vodiysida urbanistik jarayonlarning shakllanishi, rivojlanish bosqichlari va hududiy xususiyatlari tahlil qilinadi. Farg‘ona vodiysi O‘zbekistonning aholisi zich joylashgan, iqtisodiy va ijtimoiy jihatdan faol hududlaridan biri hisoblanadi. Maqolada vodiya shaharlarining tarixiy rivojlanishi, sanoat, transport, demografik o‘shish, migratsiya jarayonlari hamda tabiiy-geografik omillarning urbanizatsiyaga ta’siri yoritiladi. Shuningdek, Farg‘ona, Andijon va Namangan viloyatlarida shaharlar tizimining shakllanishi, kichik va o‘rta shaharlarning rivojlanish yo‘nalishlari hamda urbanistik jarayonlarning hududlar kesimidagi farqli jihatlari ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari Farg‘ona vodiysida urbanizatsiya jarayonlari aholining joylashuvi, ishlab chiqarish kuchlari va infratuzilma rivoji bilan uzviy bog‘liq ekanligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: Farg‘ona vodiysi, urbanizatsiya, urbanistik jarayonlar, hududiy rivojlanish, shaharlar tizimi, demografik o‘shish, infratuzilma, migratsiya, shahar aglomeratsiyasi.

Аннотация: В данной статье рассматриваются особенности формирования и развития урбанистических процессов в Ферганской долине. Ферганская долина является одним из наиболее густонаселённых и социально-экономически активных регионов Узбекистана. В статье анализируются историческое развитие городов

долины, влияние промышленности, транспорта, демографического роста, миграционных процессов и природно-географических факторов на урбанизацию. Особое внимание уделяется формированию городской системы в Ферганской, Андижанской и Наманганской областях, а также территориальным различиям в развитии малых и средних городов. Результаты исследования показывают, что урбанизационные процессы в Ферганской долине тесно связаны с размещением населения, развитием производительных сил и инфраструктуры.

Ключевые слова: Ферганская долина, урбанизация, урбанистические процессы, территориальное развитие, система городов, демографический рост, инфраструктура, миграция, городская агломерация.

Abstract: This article examines the formation and territorial development features of urban processes in the Fergana Valley. The Fergana Valley is one of the most densely populated and socio-economically active regions of Uzbekistan. The article analyzes the historical development of the valley's cities, as well as the influence of industry, transport, demographic growth, migration processes, and natural-geographical factors on urbanization. Particular attention is paid to the formation of the urban system in Fergana, Andijan, and Namangan regions, the development trends of small and medium-sized cities, and territorial differences in urban growth. The findings show that urbanization processes in the Fergana Valley are closely connected with population settlement, the development of productive forces, and infrastructure.

Keywords: Fergana Valley, urbanization, urban processes, territorial development, urban system, demographic growth, infrastructure, migration, urban agglomeration.

Kirish

Bugungi kunda urbanizatsiya jarayonlari mamlakatlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida muhim omillardan biri hisoblanadi. Shaharlarning kengayishi, aholining shaharlarda to'planishi, ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish sohaslarining rivojlanishi hududiy taraqqiyotga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, aholisi zich joylashgan hududlarda urbanistik jarayonlarning shakllanishi va rivojlanish xususiyatlarini o'rganish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Farg‘ona vodiysi O‘zbekistonning eng qadimiy, iqtisodiy faol va aholisi zich joylashgan hududlaridan biri bo‘lib, bu yerda shaharlar tizimi tarixiy, tabiiy-geografik, demografik va iqtisodiy omillar ta‘sirida shakllangan. Vodiyning Andijon, Farg‘ona va Namangan viloyatlarida shaharlarning joylashuvi, sanoat markazlarining rivojlanishi, transport infratuzilmasining kengayishi hamda aholining tabiiy va mexanik harakati urbanistik jarayonlarga sezilarli ta‘sir ko‘rsatmoqda.

Farg‘ona vodiysida urbanizatsiya jarayonlari hududlar kesimida bir xil kechmaydi. Ayrim shaharlarda sanoat va xizmat ko‘rsatish tarmoqlarining rivojlanishi urbanistik o‘shishni tezlashtirayotgan bo‘lsa, boshqa hududlarda tabiiy resurslar, yer maydonlarining cheklanganligi, aholi zichligi va infratuzilma imkoniyatlari shaharlarning rivojlanish yo‘nalishlarini belgilab bermoqda. Shu bois Farg‘ona vodiysida urbanistik jarayonlarning shakllanishi va hududiy rivojlanish xususiyatlarini o‘rganish dolzarb masalalardan biridir.

Mazkur maqolada Farg‘ona vodiysida urbanistik jarayonlarning shakllanish omillari, shaharlar tizimining rivojlanishi, aholining joylashuvi hamda urbanizatsiyaning hududiy xususiyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida vodiylar hududida shaharlarning iqtisodiy, demografik va infratuzilmaviy rivojlanishi urbanistik jarayonlar bilan uzviy bog‘liq holda yoritiladi.

Natija va muhokama

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, Farg‘ona vodiysida urbanistik jarayonlar tabiiy-geografik sharoit, aholi zichligi, sanoat tarmoqlarining joylashuvi, transport yo‘llari va tarixiy shakllangan shaharlar tizimi bilan bevosita bog‘liqdir. Vodiylar hududida shaharlar nisbatan yaqin masofada joylashgan bo‘lib, bu aholi harakati, mehnat migratsiyasi, savdo-sotiq, xizmat ko‘rsatish va ishlab chiqarish aloqalarining kuchayishiga olib kelmoqda.

Farg‘ona vodiysining Andijon, Farg‘ona va Namangan viloyatlarida urbanizatsiya darajasi bir xil emas. Namangan viloyatida shahar aholisi ulushi yuqoriroq bo‘lib, bu viloyatda shahar va shaharchalar tizimining faol rivojlanganligini ko‘rsatadi. Farg‘ona viloyatida urbanizatsiya sanoat markazlari, transport infratuzilmasi va xizmat ko‘rsatish sohalari bilan bog‘liq holda shakllangan. Andijon viloyatida esa aholi zichligi yuqori

bo‘lishiga qaramay, shahar va qishloq aholisi o‘rtasidagi nisbat nisbatan muvozanatli ko‘rinadi.

1-jadval

Farg‘ona vodiysi viloyatlarida urbanizatsiya darajasining taqqoslanishi.¹

Viloyat	Jami aholi soni	Shahar aholisi	Qishloq aholisi	Urbanizatsiya darajasi	Tahliliy izoh
Farg‘ona viloyati	4 062 ming kishi	2 309 ming kishi	1 752 ming kishi	56,9 %	Sanoat, transport va xizmat ko‘rsatish tarmoqlari urbanistik rivojlanishga kuchli ta’sir qilmoqda.
Andijon viloyati	3 424,4 ming kishi	1 788,9 ming kishi	1 635,5 ming kishi	52,2 %	Aholi zichligi yuqori, shahar va qishloq aholi joylashuvi nisbatan muvozanatli.
Namangan viloyati	3 066 ming kishi	1 989 ming kishi	1 077 ming kishi	64,9 %	Shahar aholisi ulushi yuqori bo‘lib, urbanizatsiya jarayoni jadalligi bilan ajralib turadi.

Farg‘ona vodiysi viloyatlarida urbanizatsiya darajasi, foizda

¹ Farg‘ona viloyati bo‘yicha 2024-yil 1-yanvar holatiga shahar aholisi 2 309 ming kishi, urbanizatsiya darajasi 56,9 % bo‘lgan; Andijon viloyatida 2024-yil yanvar–iyun holatiga shahar aholisi 1 788,9 ming kishi, ulushi 52,2 % bo‘lgan; Namangan viloyatida 2024-yil boshida shahar aholisi 1 989 ming kishi, ulushi 64,9 % bo‘lgan.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, Farg'ona vodiysida urbanizatsiya jarayonlari bir xil sur'atda kechmaydi. Namangan viloyatida shahar aholisi ulushi nisbatan yuqori bo'lib, bu hududda shaharchalar tizimining kengayishi va xizmat ko'rsatish sohalarining rivojlanishi urbanistik o'sishga ta'sir qilmoqda. Farg'ona viloyatida urbanizatsiya sanoat markazlari, transport yo'llari va tarixiy shaharlar negizida shakllangan. Andijon viloyatida esa aholi zichligi yuqori bo'lgani sababli urbanistik jarayonlar shahar atrofi hududlari va qishloq-shahar aloqalari orqali namoyon bo'lmoqda.

Farg'ona vodiysida shaharlar tizimining rivojlanishi faqat yirik shaharlar bilan cheklanib qolmay, balki kichik va o'rta shaharlar, shaharchalar hamda shahar atrofi hududlari bilan uzviy bog'liqdir. Aholining tabiiy o'sishi, ichki migratsiya, mehnat resurslarining hududiy taqsimlanishi va infratuzilma tarmoqlarining kengayishi urbanistik jarayonlarning asosiy omillari sifatida namoyon bo'lmoqda.

Shuningdek, vodiya urbanizatsiya jarayonlarining jadallashuvi ayrim muammolarni ham yuzaga keltirmoqda. Jumladan, yer resurslarining cheklanganligi, transport yuklamasining ortishi, ekologik bosim, kommunal infratuzilmaga talabning kuchayishi va shaharsozlik rejalashtirish masalalari dolzarb ahamiyat kasb etadi. Shu sababli Farg'ona vodiysida urbanistik rivojlanishni boshqarishda hududiy rejalashtirish, transport tizimini takomillashtirish, ekologik barqarorlikni ta'minlash va kichik shaharlarning iqtisodiy salohiyatini oshirish muhim yo'nalishlardan biri hisoblanadi.

Umuman olganda, Farg'ona vodiysida urbanistik jarayonlar aholining joylashuvi, ishlab chiqarish kuchlari, infratuzilma va ijtimoiy-iqtisodiy aloqalar bilan chambarchas bog'liq holda rivojlanmoqda. Kelgusida vodiya shaharlarining barqaror rivojlanishini ta'minlash uchun yirik shaharlar bilan bir qatorda kichik va o'rta shaharlarni ham kompleks rivojlantirish, aholiga qulay yashash muhiti yaratish hamda urbanizatsiya jarayonlarini ilmiy asoslangan holda boshqarish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi to‘g‘risida. PF-158-son Farmon, 2023-yil 11-sentabr. Ushbu strategiyada hududlarni kompleks rivojlantirish, urbanizatsiya strategiyasini amalga oshirish va urbanizatsiya darajasini 60 foizga yetkazish vazifalari belgilangan.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi. O‘zbekiston Respublikasining demografik holati. 2024-yil yanvar–dekabr. Statistik press-reviz, 2025-yil. Manbada 2025-yil 1-yanvar holatiga respublika aholisi, shahar va qishloq aholisi soni keltirilgan.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi. O‘zbekiston Respublikasining demografik holati. 2024-yil yanvar–iyun. Statistik press-reviz, 2024-yil. Manbada shahar aholisi va qishloq aholisi tushunchalariga statistik izoh berilgan.
4. Farg‘ona viloyati hokimligi. Farg‘ona viloyatida doimiy aholi soni 4 123,6 mingga yetdi. 2024-yil 1-oktabr holati bo‘yicha. Manbada Farg‘ona viloyatining jami aholisi, shahar va qishloq aholisi soni keltirilgan.
5. Iqtisodiy tadqiqotlar va islohotlar markazi. Farg‘ona viloyatining demografik holati. 2024-yil. Manbada 2024-yil 1-yanvar holatiga Farg‘ona viloyati aholisi, shahar aholisi ulushi va qishloq aholisi haqida ma’lumot berilgan.
6. Namangan viloyati statistika boshqarmasi. Hududlar kesimida 2024-yil boshiga doimiy aholi soni. 2024-yil 11-yanvar. Manbada O‘zbekiston hududlari, jumladan Andijon va Namangan viloyatlarining doimiy aholisi soni keltirilgan.
7. Farg‘ona viloyati statistika boshqarmasi. Farg‘ona viloyati bo‘yicha statistik ma’lumotlar. 2024–2026-yillar. Manbada demografiya, sanoat, xizmatlar, qurilish va hududiy rivojlanishga oid statistik ko‘rsatkichlar berilgan.
8. Soliyev A.S. O‘zbekiston geografiyasi. Toshkent: Universitet, 2014. Ushbu adabiyotdan Farg‘ona vodiysining iqtisodiy-geografik o‘rni, aholi joylashuvi va shaharlar tizimini nazariy yoritishda foydalanish mumkin.
9. Qayumov A.A., Safarov I.N., Tillaboyeva M. Iqtisodiy va ijtimoiy geografiya. Toshkent: O‘zbekiston, 2019. Mazkur manba urbanizatsiya, hududiy rivojlanish va aholining joylashuv qonuniyatlarini tushuntirishda qo‘llaniladi.

10. To‘xliyev N., Abdullayeva T. O‘zbekiston iqtisodiyoti va hududiy rivojlanish asoslari. Toshkent: Iqtisodiyot, 2020. Ushbu adabiyotdan hududiy rivojlanish, iqtisodiy salohiyat va ishlab chiqarish kuchlarining joylashuvi masalalarini yoritishda foydalanish mumkin.